

og under mit Besøg paa Holmene i Slutningen af Juni var der intet Spor mere af Fuglene.

Det ser saaledes ud til, at Svartbagen trods ivrig Forfølgelse er i Stand til at hævde sin Stilling og endog er i Færd med at brede sig i Omraadet omkring Læsø.

Litteratur.

- COLLIN, J. & N. KJÆRBØLLING 1875: Skandinaviens Fugle, med særligt Hensyn til Danmark og de nordlige Bilande. — Kjøbenhavn.
- LØPPENTHIN, B. 1937: Et Besøg paa Knotten. Noter om Svartbag som dansk Ynglefugl. — Dansk Ornith. For. Tidsskr. 31.
- 1941: Fuglefaunaen paa Knotten, Læsø, 1940. — Dansk Ornith. For. Tidsskr. 35.
- RASMUSSEN, S. 1931: Svartbag, *Larus marinus* L., som dansk Ynglefugl. — Dansk Ornith. For. Tidsskr. 25.
- 1932: Nogle ornithologiske Notitser fra Læsø og Nordre Rønner fra Sommeren 1932. — Dansk Ornith. For. Tidsskr. 26.
- SVENDSEN, L. & R. HØRRING 1941: Svartbage ynglende paa Læsø. — Dansk Ornith. For. Tidsskr. 35.

Den danske Bestand af Gærdesmutter (*Troglodytes troglodytes* (L.)) efter de 3 strenge Vintre.

Af MOGENS HØJGAARD.

Da det blev mig klart, at Gærdesmutteren (*Troglodytes troglodytes* (L.)) efter de 3 strenge Vintre (især Vinteren 1941—42) paa de Lokaliteter, hvor jeg plejer at færdes, var gaaet katastrofalt tilbage i Antal, forekom det mig at være af Interesse at foretage en Undersøgelse af den danske Bestand i al Almindelighed. I Oktober 1942 lod jeg derfor gennem „Dansk Ornithologisk Forening“ udsende Spørgsmaal af følgende Indhold:

„Der ønskes Oplysning om, hvor Gærdesmutteren er set eller hørt i indeværende Aar (1942) — evt. syngende — samt om det har været paa Yngleplads. Ligeledes er mere almindelige Oplysninger om Gærdesmutterbestandens Størrelse nu i Sammenligning med tidligere af Interesse“.

I Vinteren 1943 fik jeg ogsaa „Naturhistorisk Tidende“ til at optage mine Spørgsmaal, ved hvilken Lejlighed jeg yder-

ligere fremhævede, at ikke mindst Oplysninger om Artens Forsvinden fra en Lokalitet, hvor den før var almindelig, var af stor Interesse. Af de tilsendte Besvarelser erfarede jeg, at Spørgsmaalet ogsaa har været fremme i adskillige Provinsblade rundt om i Landet.

Af Besvarelser har jeg ialt modtaget 62 med tilsammen 129 Lokaloplysninger. Besvarelserne fordeler sig paa de forskellige Landsdele som følger:

Jylland — 36 Besvarelser med 56 positive Fund (heraf 11 angivende Fund af Yngel), 5 negative Fund.

Sjælland — 16 Besvarelser med 31 positive Fund (heraf 4 angivende Yngel), 5 negative Fund.

Fyn — 5 Besvarelser med 5 positive Fund (heraf 0 angivende Yngel), 4 negative Fund.

Lolland — 2 Besvarelser med 3 positive Fund (heraf 0 angivende Yngel), 2 negative Fund.

Bornholm — 2 Besvarelser med 2 positive Fund (heraf 0 angivende Yngel), 0 negative Fund.

Als — 1 Besvarelse med 1 positivt Fund (ingen Angivelse af Yngel).

Fra de øvrige Landsdele har jeg ingen Besvarelser modtaget.

Kommentarer til Materialet.

Paa Kortet Side 229 findes de forskellige Lokaloplysninger afmærket ved forskellige Signaturer. Med Hensyn til Lokaloplysningerne er det paafaldende, at kun 16 af 129 (eller 12,4 %) angiver Gærdesmutterens Forsvinden, især da det overvejende Antal af de øvrige Besvarelser angiver en meget betydelig (mange bruger Ordet: katastrofal) Nedgang i Bestanden. Kun 8 Lokaloplysninger, 7 fra Jylland og 1 fra Sjælland (eller 6,2 % af det samlede Antal) angiver, at Arten har holdt sig helt eller næsten uforandret i Antal. Det synes mig derfor rimeligt at antage, at mange har kviet sig ved kun at sende mig den Oplysning, at Arten er forsvundet.

For at give et Indtryk af Gærdesmutterbestandens Tilstand skal jeg bringe nogle Citater fra de Meddelelser, jeg har faaet, idet jeg vil begynde med dem, som angiver en helt eller delvis uformindsket Bestand.

- 1) Burkal (Sønderjylland) — „Hvad Gærdesmutteren angaar, da har jeg ikke just mærket nogen særlig Tilbagegang i Antal“ (Lærer J. DAMM, Burkal Skole, pr. Bylderup Bov).

- 2) Boddum (Thy) — „Ikke bemærket nogen Tilbagegang i Forekomsten“ (Lærer EJNAR FOGED, Boddum Skole pr. Hurup).
- 3) Dybvad Skov (Vendsyssel) — „Gærdesmutton er en af Skovens Karakterfugle, den er under normale Forhold overordentlig talrig, og for at sætte et meget løst Skøn har vi formentlig et Par ynglende Gærdesmutter pr. 10 ha. Fuglen er maaske ikke saa almindelig i indeværende Aar; men det er vanskeligt at konstatere en Aftagen“ (Skovrider G. A. GRAAE, Føltved, Flauenskjold).
- 4) Fredericia — „Hvad Gærdesmutton angaar, har jeg set lige saa mange som før de strenge Vintre satte ind“ (Konservator H. KLÜWER, Fredericia).
- 5) Rønde (Mols) — „2 Par ynglede i Sommer i min Have, fandt yderligere en Rede i Grusgrav i Kalø Skoven. I hvert Fald ikke noget foruroligende at bemærke med Bestanden her“ (Jagtkonsulent J. BJERGTHOMSEN, Rønde).
- 6) Skovkilde (Vest for Kolding) — „Gærdesmutton lever her i uforminsket Antal“ (Hr. ALFRED HANSEN, Skovkilde, Lunderskov).
- 7) Bygholm Park (Horsens) — „Der er i hvert Fald den normale Bestand af Gærdesmutton. Grunden til at jeg synes, der har været ekstra mange, er maaske den, at der har været 2 ynglende Par ved Skovfogedboligen, hvor jeg bor“ (Stud. art. MOGENS BRUNO-PEDERSEN, Bygholm Park, Horsens).
- 8) Gunderslevholm (Nord for Næstved) — „Jeg har her paa Gunderslevholm fundet 3 Reder i Sommeren (1942). Redesteder: (1) gammel Forstuesvalerede i Mejeriet, (2) Murhul i Smedien, (3) Hul i en stor Pil i Parken 2 M. over Jorden. Rede (1) blev forladt. I Rede (2) blev der udruget 2 Kuld (Ungerne ringmærket henholdsvis d. 13/6 og d. 4/8) begge Gange 3 Unger af 5—6 Æg. I Rede (3) blev et Kuld udruget. I Sommeren 1941 fandt jeg ingen Reder, men mente at kunne stedfæste 2 Par; der er altsaa ikke Tale om Decimering af Ynglebestanden fra 1941-42. Dette gælder Næstvedegnen som Helhed, dog synes jeg, at der i de 3 sidste Somre har været færre end før“ (Hr. TORBEN SVENDSEN, Gunderslevholm pr. Herlufmagle).

Træk.

Kun enkelte af de positive Oplysninger giver én det Indtryk, at det har drejet sig om trækkende eller strejfende Fugle. Af saadanne Oplysninger findes i alt 3 (2 fra Jylland og 1 fra Sjælland), som her skal anføres:

- 1) Skovenge (Vendsyssel) — „Var i Foraaret 1942 lige saa hyppig som den plejer at være, i hvert Fald var der ingen mærkbar Forringelse i Antallet. Derimod har jeg ikke set den i Efteraaret, men har Opholdet da maaske været saa kort, at den er undgaaet min Opmærksomhed“ (Lærer M. LARSEN, Skovenge Skole pr. Aabybro).

- 2) Nr. Nissum (Lemvig) — „Kun en eneste Gang har jeg i Aarene 1941 —42 set Gærdesmutton i Nr. Nissum. Det var i det tidlige Foraar 1942 i en lav Hæk ved Seminariet. Det drejer sig ikke om fastboende Individ“ (JOHS. BLÆSBIÆRG, Seminarieelev).

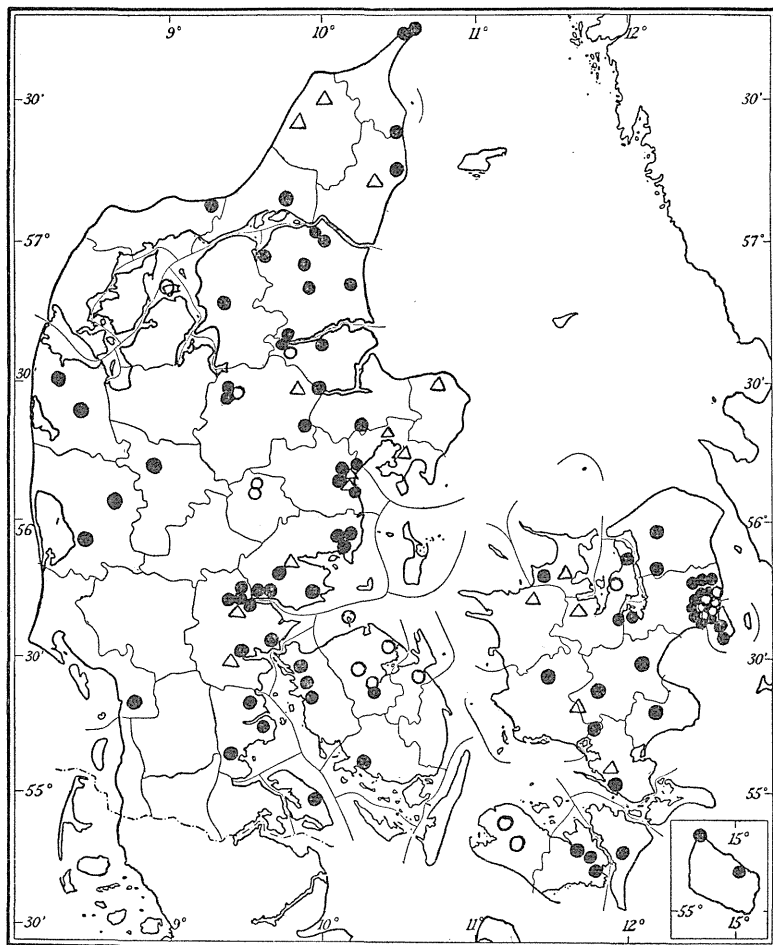

Fig. 1. Oplysninger om den danske Gærdesmuttebestand efter de 3 strenge Vintre. Udfyldte Cirkler: Positive Fund; aabne Cirkler: negative Fund; Trekanter: Fund af Yngel.

- 3) Kgs. Lyngby (Sjælland) — „Det er paafaldende faa Gærdesmutter, jeg har set i Foraaret og Sommeren. Den 23. Juni 1942 saa jeg 2 syngende Gærdesmutter paa forskellige Steder i Rude Skov, Steder, som synes udmærket egnede til Ynglepladser for Gærdesmutton. Men i Efteraaret har jeg jævnlig hørt og set den omkring Lyngby, i Lyngby Mose, ved Furesøen og i Rude Skov (Hr. ERIK BEGRUP, Kgs. Lyngby).

Af Besvarelser, som giver mere almindelige Oplysninger om Gærdesmuttebestanden, skal følgende anføres:

- 1) Silkeborg — „I Silkeborg-Skovene (Distrikt 19—21) var Fuglene tidligere meget almindelige. Jeg vil anslaa Tallet af Ynglepar til ca. 40—50 (muligvis langt højere). I normale Vintre indleveres til Udstopning gennemsnitlig 2 Stk. I Jan.—Febr. 1940 6 Stk., i 1941 1 Stk. og i 1942 slet ingen! I Februar 1940 fandt jeg i en „Vinterrede“ et stivfrossent Eksemplar her. I Sommeren 1942 fandtes kun eet Par — højst to — paa Eggen. Hørt ved Viborg i Juni 1942. Hørt og set en enkelt Fugl 4. 11. 1942 (maaske paa Træk) i Silkeborg By“ (Konserverator C. M. POULSEN, Silkeborg).
- 2) Aalborg — „I Byens kommunale Anlæg har været en særdeles god Bestand af Gærdesmutter. Ligeledes i et Par større Kolonihaveblokke og paa Byens Kirkegaard. Det er mit bestemte Indtryk, at Bestanden er gaaet noget ned efter hver af Vintrene 1939-40 og 1940-41, dog, som det synes, ikke i foruroligende Grad. Derimod har Vinteren 1941-42 været katastrofal, hvad følgende Tal fra de kommunale Anlæg viser, idet de dog maa tages med de naturlige Forbehold, som opstaar ved Umuligheden af en ganske nøjagtig Optælling:

<i>Ynglepar i Sommeren</i>	<i>1939</i>	<i>1942</i>
Skovbakkeanlægget	mindst ca. 5—8 Par	1, højst 2 Par
Kildeanlæg og Papegøjehave	„ „ 3 Par	ingen, eller 1 Par
Bejsbakkeanlægget	„ „ 6—8 Par	ikke over 2 Par
Militæranlægget	„ „ 3—4 Par	ingen, eller 1 Par
Blegkildeanlægget	„ „ 2—3 Par	absolut ingen

Det maa dog indrømmes, at Nedgangen for de kommunale Anlægs Vedkommende ogsaa kan skyldes den Omstændighed, at disse i de sidste Aar er blevet i den Grad forhuggede, at de kun byder yderst ringe Skjul og Redepladsforhold for Fuglene. Hvad angaar de store Kolonihavekomplekser, der dog før har haft en righoldig Gærdesmuttebestand, er disses Tal dog tilsyneladende ogsaa reduceret til ganske faa Par, og her findes stadig de samme gode Lokaltiteter for Fuglene som forhen. Jeg har dog kun haft en af disse Kolonihaveblokke under daglig Kontrol i Aar, og her fandtes tilsyneladende kun et Par Fugle mod forhen maaske 6 eller 7. For Oplandets Vedkommende vil det kun være mig muligt at fremkomme med Oplysninger fra ganske enkelte Steder, hvor jeg er godt kendt og jævnlig kommer, men disse Oplysninger, der blot er baseret paa Notater fra i Sommer, om hvor Fuglen er hørt synge, bliver derfor selvsagt meget skønsmæssige og ser ud som følger:

	<i>1939</i>	<i>1942</i>
Rold Skov, Buderupholm Distrikt	mange	enkelte
Lundbykrat	mange	ganske faa
Lundbæk Vesterskov	mange	mange
Svinkløv Plantage	mange	enkelte

(Skibsingeniør A. CHR. RAFN, Aalborg).

- 3) Odder (Hads Herred) — „Til og med Aaret 1939 var Gærdesmutton en talrig forekommende Ynglefugl overalt i Herredet. Ikke blot i Skove og Krat, men ogsaa i Plantagerne og Landsbyernes Haver forekom den i stort Antal. I Sommermaanederne hørte man den synge i hver eneste Landsby, Skov, Krat og Plantage. Og i Vintermaanederne hørte den til de Fugle, jeg hver Gang noterede paa mine Ekskursionslister. 1940 mente jeg at spore en lille Tilbagegang i Bestanden, men jeg har dog betegnet den som nærmest talrig endnu. 1941: I Vintermaanederne syntes den at forkomme i omtrent samme Antal som tidligere Vintre, hvorimod den i Yngletiden forekom meget sparsomt. Da jeg blev klar over dette Forhold, foretog jeg en Undersøgelse i flere af Egnens Skove og sammenlignede Resultatet med Ekskursionslister fra tidligere Aar:

Rathlousdal Dyrehave: Flere Besøg i Tidsrummet Maj—August 1941.

Højeste Antal syngende Gærdesmutter 2 (tidligere Aar 15—20).

Vejlskoven ved Odder. Flere Besøg Maj—August. Højst truffet 3 syngende Hanner (tidligere 15—25 syngende).

Tyremosen ved Aakjær. 25. Maj: 2 syngende Hanner (tidligere 20—30). Uidrup og Sandrup Plantage. Flere Besøg Maj—Juli. Højst 2 syngende Hanner (tidligere 10—15).

I Smaakrattene derimod var stadig et enkelt Par. I Landsbyernes Haver hørtes kun en enkelt hist og her mod tidligere mange.

Nu i Aar, 1942, er Bestanden tiltaget ret betydeligt, omend den endnu langt fra er paa Højde med Aarene indtil 1939“.

(C. J. WITTRUP JENSEN, Odder).

- 4) Odense — „Angaaende Gærdesmutton meddeles, at den synes forsvundet herfra de sidste Par Aar, mens den tidligere var saa talrig, at jeg ikke fandt Grund til at notere, hver Gang jeg traf den — jeg skriver heller ikke op, hver Gang jeg ser en Bogfinke eller en Sol-sort. I mit Kartotek har jeg følgende fra Fyn:

1939: $\frac{26}{2}$ og $\frac{7}{4}$ i Hunderup Skov,
 $\frac{11}{5}$ Langesø,
 $\frac{29}{5}$ Fredens Kirkegaard,
 $\frac{28}{5}$ Plantage ved Seden,
 $\frac{26}{12}$ Skibhuskov, set.

1940: $\frac{7}{1}$ genfundet sammesteds og i Aaløkkeskov, her synger den første Gang $\frac{7}{4}$;
 $\frac{12}{5}$ og $\frac{15}{6}$ flere i Aaløkke og Snapind-Skovkomplekset.

1941: Ikke bemærket.

1942: Forgæves søgt.“

(Apoteker AXEL HOLM, Odense).

Egne Iagttagelser.

Paa mine Ekskursioner i Københavns Omegn har jeg ikke bemærket en eneste Gærdesmutter i 1942. I Charlottenlund Skov ved Danmarks Akvarium, hvor jeg kommer hver Dag, findes ikke en eneste Gærdesmutter efter Vinteren 1942¹⁾. Tidligere var den almindelig her, ligesaavel som den var almin-

1) Den $\frac{18}{5}$ 1943 har jeg dog hørt en ♀, men ikke senere.

delig i ældre Villahaver i Hellerup, Charlottenlund og Klampenborg, hvor jeg ogsaa har søgt den forgæves. I min 200 Tdr. Land store Skov, Sømer Skov ved Isefjord i Horns Herred, hvor jeg jævnligt kommer, har jeg heller intet set til Fuglen i 1942 eller senere¹⁾. I denne Skov var den tidligere en uhyre almindelig Ynglefugl. I Christianssæde og Pederstrup Skovene paa Lolland, hvor jeg i Efteraaret 1942 er kommet meget paa Klapjagt, har jeg, naar jeg stod paa Post, forgæves lyttet og spejdet efter Gærdesmutton. Her var den heller ikke sjælden, før de strenge Vintre satte ind. Kun een Gærdesmutton har jeg bemærket i Aaret 1942, og det er en Han, som holder til i Parken til Orupgaard Gods paa Falster. Første Gang, jeg bemærkede den, var, da den lod sin Sang høre, hen i Maj 1942. I Sommermaanederne søgte jeg den forgæves (muligvis var Fuglen strejft ud for at finde en Mage), men om Efteraaret traf jeg atter en Han i Parken, hvor den har opholdt sig hele Vinteren og i de milde Dage i Januar 1943 lod nogle Strofer af sin Sang høre. Det er muligvis Hannen fra om Foraaaret, der er vendt tilbage, og jeg tør næsten indestaa for, at der paa paagældende Lokalitet ikke fandtes flere Gærdesmutter end denne ene i 1942. Den 14. Marts 1943 hørte jeg imidlertid 4 Hanner synge i Orupgaard Park.

I de Smaaskove, der hører under Orupgaard: Hallerup Skov, Lindeskoven, Folehave, Bjørup Have og Ravnstrup Skov har jeg forgæves søgt Fuglen.

Slutbemærkninger.

Hvis man kaster et Blik paa Kortet S. 229, vil man se, at Lokaloplysningerne viser Tendens til at gruppere sig om de større Byer, især København. Dette behøver ikke at tyde paa, at Gærdesmutton skulde have klaret sig bedre i Omegnen af disse Byer end ude paa Landet, men maa snarere tilskrives den Omstændighed, at „Tætheden“ af Ornitologer er særlig stor i Nærheden af de større Byer. For Københavns Vedkommende kan der ikke være Tvivl om dette, da der fra Omegnen af denne By foreligger omkring 16 Opgivelser, af hvilke de 13 taler om stærk Decimering af Bestanden og de 3 om total Mangel, og da jeg selv, som har færdes meget i Omegnen af Kø-

¹⁾ Den 2/8 1943 saas dog et Par med udflyjende Unger.

benhavn, ikke her har set eller hørt en eneste Gærdesmutte. I Jylland synes Arten i øvrigt at have klaret sig bedre end paa Øerne. Jylland optræder med 8,9 % negative Fund, mens Sjælland har 16,12 %, men i øvrigt er det Materiale, jeg har faaet, ikke stort nok til, at man kan udlede virkelig gode, statistiske Resultater deraf. Et Resultat har de foreliggende Undersøgelser imidlertid at opvise: Gærdesmuttebestanden er stærkt decimeret, men den synes ikke uddød i hele Landsdele, om end den er forsvundet fra visse Lokalteter. Det skal nu blive interessant at se, hvor længe Arten er om at generobre det tabte Terræn. Det ser dog ud til, at den allerede i Sommeren 1943 mange Steder er blevet ret almindelig igen.

Til Slut vil jeg bringe en Tak til alle, der har været saa venlige at tilstille mig Oplysninger om Gærdesmatten.

Om den svenska tordmulestammens decimering.

AV BERTIL J. O. WAHLIN.

Tordmulen (*Alca torda* L.), vars utbredningsområde huvudsakligen omfattar Nordatlantens kuster, finnes i Sverige häckande dels i ett antal smärre kolonier längs den östra Östersjö- och Bottenhavskusten, dels i fågelbergsliknande kolonier på de båda Karlsöarna utanför Gotlands västra kust. På Stora Karlsö, varest förf. har studerat tordmularna under en följd av år, finnes Sveriges största tordmulekoloni, och ön Bonden utanför Umeåtrakten i Västerbotten lär enligt uppgift äga den näst största kolonien.

På Stora Karlsö uppgick antalet tordmular år 1880 till c:a 200 par, men stammen ökades mycket snabbt under de följande åren som en följd av den då inträdande fridlysningen av hela ön. År 1937 uppskattades antalet tordmular till närmare 50000 individ. På Lilla Karlsö, belägen ungefär 5 km nordost om Stora Karlsö, häckade tordmulen i betydande antal före sekelskiftet. Alltsedan dess har stammen därstädes emellertid minskat i antal, beroende på en stegrad frekvens av havstrut (*Larus marinus*) och gråtrut (*Larus argentatus*). På Lilla Karlsö förekommer också nu Sveriges största havstrutkoloni, med ett knappt hundratal häckande par.